
УДК: 504.054:502.34(1.04)

А. В. Гриценко, д-р геогр. наук; **Л. Я. Аніщенко**, канд. техн. наук;

Б. С. Свєрдлов

(УкрНДІЕП)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОЦІНКУ ВПЛИВУ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В ТРАНСКОРДОННОМУ КОНТЕКСТІ (КОНВЕНЦІЇ ЕСПОО)

Проаналізовано загальні вимоги до процедури, складу і змісту матеріалів оцінки впливів запланованої діяльності на навколишнє середовище у транскордонному контексті, які відповідають положенням Конвенції Еспоо. Викладено рекомендації щодо методики проведення такої оцінки, де узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід практичного застосування процедур Конвенції Еспоо до окремих об'єктів, які під час будівництва і експлуатації можуть чинити значні негативні транскордонні впливи. Запропоновано виконувати комплексну оцінку транскордонних впливів з використанням комбінованого (експертного та формалізованого) методу прийняття рішень, який дозволяє враховувати одночасно вербальні та кількісні часткові оцінки.

Ключові слова: оцінка впливів, навколишнє середовище, транскордонний контекст, Конвенція Еспоо, громадськість, сторона походження, зачеплена сторона оповіщення, остаточне рішення, післяпроектний аналіз.

Основні засади проведення оцінки впливів запланованої діяльності у транскордонному контексті розроблені на основі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду практичного застосування процедур Конвенції Еспоо до окремих об'єктів [1–6]. Метою їх розроблення є ефективне застосування положень Конвенції Еспоо щодо реалізації проєктів планованої діяльності, зазначених у Конвенції, а також досягнення сталого розвитку прикордонних регіонів на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на міждержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу прикордонних регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому.

Діяльність у цьому напрямку є актуальною з погляду на реальну ситуацію, яка склалася з дотриманням вимог згаданої Конвенції в умовах України, і спрямована на забезпечення виявлення можливих значних негативних транскордонних впливів планованої діяльності

на ранніх стадіях інвестиційного процесу, їх комплексної оцінки та розробки дієвих природоохоронних заходів з урахуванням транскордонних аспектів можливих негативних наслідків реалізації планованої діяльності.

В Україні головними законодавчими документами, що визначають порядок і процедуру оцінки впливів на навколишнє природне середовище (ОВНС), є Закон України «Про охорону навколишнього середовища» (1991 р.) [7] і Закон України «Про екологічну експертизу» (1995 р.) [8]. Цими документами чітко визначено, що матеріали ОВНС є самостійною частиною проектної документації. На підставі цих законів, а також ряду інших природоохоронних законів [9] розроблені будівельні норми України, які регламентують склад і зміст розділів ОВНС (ДБН А.2.2-1-95 та їх друга редакція А.2.2-1-2003 [10]). Цей нормативний документ встановлює також порядок розроблення матеріалів ОВНС у складі передпроектної або проектної документації на нове будівництво, розширення, реконструкцію діючих підприємств. У повному обсязі вимоги цього нормативного документа, включаючи транскордонні аспекти, стосуються видів діяльності, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Норми процедури ОВНС, які в ньому містяться, є обов'язковими для органів державного управління, контролю та експертизи, місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, організацій і установ незалежно від форм власності та відомчої приналежності, а також для громадян, які здійснюють проектування і будівництво [11].

Визначення видів діяльності та об'єктів, для яких оцінка впливу на навколишнє середовище проводиться у повному обсязі, здійснюється на підставі Переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.1995 р. № 554 [12] (далі – Перелік). Відповідний Перелік (зі змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2001 р. № 142) міститься також у додатку Е до ДБН А.2.2-1-2003.

До останнього часу Перелік [12] не був вичерпним. Відповідно до п. 22 Переліку до видів діяльності та об'єктів, які становлять підвищену екологічну небезпеку, також належали «інші окремі об'єкти, будівництво і експлуатація яких можуть негативно впливати на стан

навколишнього природного середовища, які у кожному конкретному випадку визначаються Мінекобезпеки або його органами на місцях». Цей пункт мав застосовуватися у випадках, коли сам по собі об'єкт не характеризується високим ступенем екологічного ризику, однак розташований у місцевості, яка становить велику екологічну цінність, чи у разі, коли незначний негативний вплив може бути спричинений на вразливі категорії осіб, чи в інших випадках, які обумовлюють необхідність здійснення процедури оцінки впливу на навколишнє природне середовище у повному обсязі. Це дозволяло забезпечувати належну гнучкість процедури оцінки впливу на навколишнє середовище.

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2011 р. № 630 [13] пункт 22 Переліку було конкретизовано: «22. Проекти будівництва об'єктів, які належать до IV-V категорії складності». Оновлений Перелік вміщено на сайті Верховної Ради (<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-95>).

За процедурою, що діяла до недавнього часу, до початку фінансування робіт з реалізації проектованої господарської діяльності розділ ОВНС, разом з відповідною проектною документацією (ТЕО, ТЕО інвестицій, «проект», «схема»), подавався на комплексну державну інвестиційну експертизу, складовою якої була державна екологічна експертиза. Позитивний висновок держкоекспертизи був підставою для відкриття фінансування проекту.

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [14] з 16 червня 2011 року скасовано інститут державної екологічної експертизи проектної документації, у тому числі проектів будівництва підприємств. Замість цього встановлена спрощена процедура узгодження проектів будівництва шляхом проведення експертизи таких проектів організаціями (в тому числі й приватними), які відповідають критеріям, розробленим Міністерством регіонального розвитку та будівництва із залученням у певних випадках сертифікованих спеціалістів у сфері екології, санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, пожежної, техногенної, радіаційної та ядерної безпеки. З уведенням у дію Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 р. № 560 [15], обов'язковій експертизі щодо дотримання вимог до «санітарного і епідеміологічного благополуччя

населення, екології, охорони праці, енергозбереження, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки» підлягають проекти будівництва об'єктів, що належать до IV і V категорії складності. Порядок визначення категорій складності об'єктів регламентується Порядком віднесення об'єктів будівництва до IV-V категорії складності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 р. № 557 [16].

Для видів діяльності та об'єктів, що плануються, які не входять до Переліку [12, 13] та до додатка Е до ДБН А.2.2-1-2003 [10], матеріали ОВНС можуть розроблятися у скороченому обсязі, який визначається замовником і генпроектувальником у кожному конкретному випадку при складанні Заяви про наміри, за узгодженням з місцевими органами Мінприроди та Державної санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України (п. 1.7, абзац 2) [10].

Фундаментальною вимогою до матеріалів ОВНС є поліваріантність, але в інвестиційному процесі має місце тенденція до зменшення числа варіантів створення об'єкта господарської діяльності, які порівнюються, на кожному наступному етапі розробки ОВНС. Таке становище обумовлене відповідним зростанням вимог до глибини та детальності оцінки впливів. Так, якщо на початкових етапах багато-стадійної ОВНС при виборі технології планованої діяльності провідна роль належить порівнянню факторів впливів, а при виборі земельної ділянки для розміщення її об'єктів – порівнянню факторів середовища, то на подальших етапах головне місце повинен зайняти поліваріантний порівняльний аналіз процесів взаємодії факторів впливу з факторами середовища. Для проведення такого аналізу необхідна наявність великого обсягу вихідної інформації та використання складних методів кількісного прогнозування результатів впливів.

Однією з проблем при порівнянні варіантів створення об'єкта господарської діяльності залишається вибір показників (параметрів), які по можливості об'єктивно і повно відображували б відмінності варіантів, що розглядаються, з екологічних позицій та мали б чіткі кількісні критерії для порівняння. Оскільки показники для порівняння обираються залежно від типу об'єкта, що проектується, повністю уніфікувати підходи навряд чи можливо, але узагальнення досвіду розробки ОВНС у методичних посібниках і аналітичних публікаціях може ефективно сприяти прогресу в даному питанні [17, 18].

Істотним недоліком практики ОВНС, яка склалася в Україні, є згортання цього процесу після отримання позитивного висновку екоекспертизи, хоч у додатку В до ДБН А.2.2-1-2003 [10] передбачено його уточнення на завершальних стадіях проектування, у процесі будівництва та освоєння виробничих потужностей.

Корінну причину розглянутих вище недоліків слід шукати в тому, що розробка ОВНС так и не стала процесом, який супроводжує усі стадії розміщення і проектування об'єкта. Здебільшого розроблявся лише розділ ОВНС у складі проектної документації (ТЕО або проекту), що подавався на держекоекспертизу, причому рішення щодо розміщення об'єкта, організації будівництва і технології виробництва приймалися до розробки ОВНС. Лише в останні роки проведення попередньої ОВНС стало необхідним для узгодження актів вибору земельної ділянки для розміщення об'єктів планованої діяльності.

Дієвим важелем для вдосконалення процедури ОВНС на завершальних стадіях інвестиційного процесу могло б стати введення у будівельні норми положення, за яким підписання акта приймання об'єкта підвищеної екологічної небезпеки проводилося б лише за наявності матеріалів ОВНС зі змінами, внесеними відповідно до зауважень експертизи та більш пізніх уточнень проектної документації.

У ДБН А.2.2-1-2003 досить чітко регламентовано склад матеріалів урахування громадських інтересів, які вміщуються до ОВНС. Відповідно до пункту 1.10 ДБН А.2.2-1-2003 такі матеріали повинні містити: відомості про опублікування в засобах масової інформації заяви про наміри і проведення громадських обговорень; письмові звернення громадян; перелік матеріалів, представлених замовником і виконавцем ОВНС на розгляд місцевого населення та громадських організацій; перелік запитань і зауважень від громадян, обґрунтовані відповіді на них. При дотриманні цих вимог забезпечуються: завчасне інформування населення про діяльність, яка намічається, і виявлення його ставлення до супутніх екологічних проблем; підсилення ролі центральних органів виконавчої влади, що реалізують державне політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, у прийнятті рішень щодо розташування об'єктів господарської діяльності; підвищення відповідальності інвестора (замовника) за зміст заяви про наміри та усвідомлення ним необхідності розробки попередніх матеріалів ОВНС вже на початковій стадії інвестиційного процесу.

На практиці ж інформування населення про плановану діяльність, про виконання та результати ОВНС у більшості випадків було зведено до опублікування заяв про наміри та про екологічні наслідки діяльності у місцевій пресі безпосередньо перед поданням проектної документації на комплексну інвестекспертизу або під час її проведення, що суперечить духу і букві процедури ОВНС. Зокрема, у ДБН А.2.2-1-2003 (пункт 1.6 і додаток В) опублікування заяви про наміри передбачено вже на початковій стадії інвестиційного процесу. Більш детально процес інформування населення щодо господарської діяльності, яка може впливати на стан навколишнього природного середовища, та врахування громадської думки регламентовано у затверджених у 2011 р. Порядках [19, 20].

Залученню громадськості до обговорення екологічних проблем на ранніх стадіях вироблення стратегії господарського розвитку регіонів має сприяти підписання Україною у травні 2003 р. Протоколу стратегічної екологічної оцінки (СЕО) [21] до Конвенції Еспоо [1]. Протоколом встановлено, що кожна сторона забезпечує проведення оцінки ймовірних екологічних, у тому числі пов'язаних зі здоров'ям, наслідків у відношенні планів і програм, які визначають основу для надання у майбутньому дозволів на реалізацію проектів, що вимагають проведення ОВНС у відповідності з національним законодавством, і прагне надати можливість для участі в СЕО зацікавленій громадськості.

Викладені вище головні принципи прийняття екологічно безпечного рішення (в тому числі, у транскордонному контексті) – запобігання негативним впливам на навколишнє природне середовище, альтернативність варіантів планованої діяльності, комплексність процедур оцінки, врахування громадської думки, а також принцип багатостадійності та багатоетапності всієї процедури – відповідають визнаним у більшості розвинених країн процедурам екологічної оцінки запланованої діяльності.

Відносини у процесі організації та проведення ОВНС планованої діяльності у транскордонному контексті регулюються Законами України «Про охорону навколишнього середовища», «Про екологічну експертизу», «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону земель», «Про природно-заповідний фонд України», «Про рослинний

світ», «Про тваринний світ», вимогами Земельного, Водного, Лісового кодексів, Кодексу про надра, положеннями ратифікованих Україною міжнародних конвенцій та угод щодо охорони дикої флори та фауни, біорізноманіття, водно-болотних угідь, змін клімату, Конвенції про доступ до інформації та участі громадськості в процесі прийняття рішень, Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, а також діючими в Україні підзаконними актами і нормативними документами, у яких передбачається розробка матеріалів ОВНС у разі прогнозування можливості транскордонних впливів. Зокрема, у статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038 (стаття 31, п. 1, абзац 2) [14] вказано: «До проектної документації на будівництво об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, а також об'єктів, які підлягають оцінці впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті, додається оцінка існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища. Перелік таких об'єктів визначається Кабінетом Міністрів України». До цього часу в означеному Переліку [12, 13] об'єкти, які підлягають оцінці впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, не встановлені, але вони визначені у Переліку, поданому у додатку Е до ДБН А.2.2-1-2003 [10] (п. 22): «об'єкти, що викликають транскордонний вплив і обумовлені міжнародними конвенціями і директивами». З цього випливає, що визначення зазначених об'єктів має відбуватися, перед усім, на підставі відповідних положень Конвенції Еспоо (п. 2 і п. 5 статті 5 та Додатків I і III) [10]. При цьому майже всі об'єкти та види діяльності, визначені Додатком I, включені також і до Переліку [12], а тому оцінка впливу на навколишнє середовище для таких видів діяльності є обов'язковою за українським законодавством. Винятком є лише вирубування лісів на великих площах (п. 17 Додатка I до Конвенції Еспоо), отже до цього виду діяльності зазначений пункт Додатка I має застосовуватися безпосередньо.

Метою ОВНС у транскордонному контексті є визначення доцільності та прийнятності діяльності, що планується, з урахуванням можливих впливів на навколишнє природне середовище зачеплених сторін і обґрунтування економічних, технічних, організаційних, санітарних, державно-правових та інших заходів щодо забезпечення безпеки навколишнього середовища усіх заінтересованих сторін.

До основних завдань ОВНС у транскордонному контексті належать:

- загальна характеристика існуючого стану, природних умов та екологічної цінності території заінтересованих сторін, які можуть зазнавати впливів діяльності, що планується;
- аналіз і оцінка факторів впливів конкурентно-спроможних альтернатив (у тому числі технологічних і територіальних) планованої діяльності та вибір варіанта її розміщення та здійснення, найбільш прийняттого з позицій гарантування екологічної безпеки для заінтересованих сторін;
- визначення переліку можливих значних негативних впливів і зон впливів планованої діяльності на окремі компоненти навколишнього середовища заінтересованих сторін за варіантами розміщення (якщо визнаний доцільним подальший розгляд декількох варіантів);
- визначення масштабів та рівнів впливів планованої діяльності на навколишнє середовище заінтересованих сторін;
- прогноз змін стану компонентів навколишнього середовища відповідно до переліку впливів;
- комплексна оцінка впливів, визначення комплексу заходів щодо попередження або обмеження небезпечних впливів планованої діяльності на навколишнє середовище заінтересованих сторін, необхідних для дотримання вимог природоохоронного та санітарного законодавств, інших законодавчих та нормативних документів цих сторін, які стосуються безпеки навколишнього середовища; остаточний вибір варіанта здійснення планованої діяльності з урахуванням результатів обговорення матеріалів ОВНС громадськістю зачепленої сторони та офіційних консультацій між стороною походження та зачепленою стороною.

Схему виконання ОВНС відповідно до Конвенції зображено на рис. 1.

Відповідно до п. 1 статті 3 Конвенції Еспоо, сторона походження має оповістити про плановану діяльність будь-яку сторону, котра, на її думку, може бути зачепленою стороною, як можна скоріше та не пізніше, ніж вона проінформує про це громадськість власної країни. За прийнятою в Україні послідовністю розробки матеріалів ОВНС (додатки Б, В до [10]) інформування громадськості про плановану діяльність відбувається на етапі визначення інвестиційних намірів

та підготовки вихідних даних щодо об'єктів будівництва, на якому складається і публікується заява про наміри. Отже, оповіщення має надсилатися зачепленим сторонам не пізніше подання до засобів масової інформації заяви про наміри. З цього випливає, що вже при попередній оцінці впливів об'єкта проектування на навколишнє середовище, яка виконується при складанні заяви про наміри, мають враховуватися транскордонні аспекти цих впливів і виконуватися оцінки можливості значних негативних транскордонних впливів на навколишнє середовище.

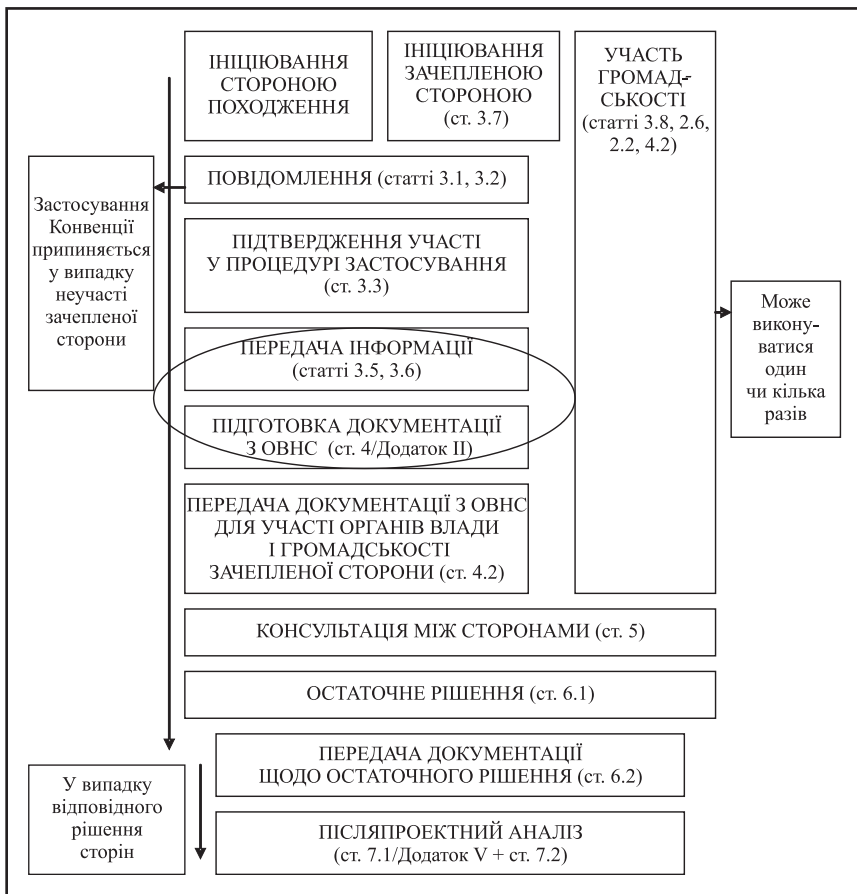

Рис. 1. Схема виконання ОВНС відповідно до Конвенції Espoo

Попередня оцінка відповідно до вимог статті 3.1 Конвенції Еспоо базується на таких діях:

а) визначити, чи зазначена дана діяльність у Додатку I до Конвенції (доцільно також приймати до уваги розширений перелік видів діяльності, наведений у рішенні III/7 наради сторін Конвенції Еспоо);

б) якщо дана діяльність не входить у перелік Додатка I до Конвенції, береться до уваги Додаток III «Загальні критерії, які допомагають визначенню екологічного значення видів діяльності, які не внесені у Додаток I» для оцінки її за іншими критеріями, або використовуються вимоги національного законодавства;

в) виявити ймовірність значних транскордонних впливів;

г) визначити, чи є можливість транскордонного впливу і необхідність проведення ОВНС;

д) у разі позитивної відповіді за пунктом «г» надати до компетентного органу (Мінприроди) інформацію щодо планованої діяльності, яка містить: стислий опис проекту; можливі впливи проекту при нормальному режимі; можливі впливи проекту при аварійній ситуації; вид можливих транскордонних впливів; потенційно зачеплених учасників; проект плану проведення громадських консультацій і розповсюдження інформації (з урахуванням положень Порядку [19]).

Для видів запланованої діяльності, не внесених до цього переліку, можливість спричинення значних транскордонних негативних впливів при їх реалізації визначається на підставі загальних критеріїв, наведених у Додатку III Конвенції Еспоо: за масштабами планованої діяльності, якщо очікувані масштаби є значними для даного типу діяльності; за районами розміщення, якщо діяльність планується в особливо вразливих або важливих з екологічної точки зору районах чи у безпосередній близькості від них; за наслідками, якщо очікуються особливо складні та потенційно негативні впливи.

Слід враховувати, що відповідно до п. 2 Додатка III запланована діяльність може розглядатися у транскордонному контексті й тоді, коли вона здійснюється не у безпосередній близькості до міждержавного кордону, а у більш віддалених районах – за можливості спричинення значних транскордонних впливів на великій відстані від місця її розгортання. Зокрема це стосується поширення забруднюючих речовин повітряними та водними шляхами, впливів на міграцію біологічних видів, на озоновий шар атмосфери, на кліматичні умови тощо.

Для прийняття рішення щодо значущості можливих транскордонних впливів доцільно використовувати набір параметрів, який дозволяє враховувати широкий спектр екологічних критеріїв (таблиця 1) [3]. Для оцінки ймовірності значних негативних транскордонних впливів доцільно вживати категорії: I – імовірно значні; II – малоймовірно значні; III – неймовірно значні; IV – такі, за якими немає достатньої інформації, щоб судити про їх значущість; V – неймовірні негативні транскордонні впливи, але визнані такими при недостатній інформації [22]. З використанням наведених параметрів та характеристик виконують часткові оцінки можливих транскордонних впливів планованої діяльності окремо для кожного компонента навколишнього природного середовища. За результатами часткових оцінок здійснюють комплексну оцінку впливів з використанням комбінованого (експертного та формалізованого) методу прийняття рішень, який дозволяє враховувати одночасно вербальні та кількісні часткові оцінки [22].

На етапі попередньої оцінки впливів більшість часткових оцінок є вербально-аргументованими. Задачами, які можуть вирішуватися із застосуванням комплексної оцінки на етапі попередньої ОВНС, є вибір місця розташування об'єктів, визначення ключових впливів у транскордонному контексті, виявлення найбільш вразливих компонентів навколишнього середовища по відношенню до впливів діяльності, що планується, тощо.

Останньою ланкою попередньої оцінки впливів є вербально-аргументована оцінка можливих наслідків впливів. Для ранжирування наслідків впливів при цьому доцільно використовувати спеціальну шкалу, у якій зведено вербальні оцінки, використовувані у ОВНС, розроблених за національною процедурою [23]. На відміну від ОВНС, які виконуються за національною процедурою і в яких наслідки впливів оцінюються головним чином за розмірами відхилення параметрів навколишнього середовища від «нормативного стану», значущість транскордонних впливів має оцінюватися за відхиленнями від природного стану. При цьому значними у транскордонному контексті визнаються впливи, наслідки яких виходять за межі природних варіацій (таблиця 1, пп. 5, 6).

На підставі наданої інформації компетентним органом приймається рішення щодо започаткування процедури за Конвенцією Еспоо.

Дуже важливо, щоб ініціатор наміченої діяльності обговорив з компетентним органом вимоги щодо термінів направлення оповіщення про можливі транскордонні впливи діяльності, яка планується, і отримання відповіді від зачепленої сторони (сторін), передачі документації (включаючи її переклад на мову зачепленої сторони), проведення консультацій, і щоб додаткові витрати на ці процедури були включені у загальний кошторис на проектування.

1. Параметри для визначення значущості транскордонних впливів

№ з/п	Параметр впливу	Характеристика параметра
1	Зона впливу	Величина зони ймовірного впливу під юрисдикцією зачепленої сторони
2	Екологічна цінність зони впливу	Специфіка екологічної цінності зони можливого впливу (у т. ч. територій, що охороняються)
3	Ключові впливи	Перелік факторів впливів, що виділяються як основні для планованої діяльності
4	Ключові фактори середовища	Перелік факторів середовища, на які очікується основний вплив
5	Варіації при статус-кво	Варіації характеристик ключових факторів середовища у випадку відсутності планованої діяльності
6	Величина вимірювання	Імовірна величина зміни відносно існуючих варіацій розглядуваного параметра
7	Імовірність	Імовірність можливого впливу. Чи імовірно, що вплив відбудеться за умов нормальної експлуатації або у надзвичайних ситуаціях, таких як аварія
8	Тривалість	Чи є вплив тимчасовим, короткочасним, тривалим. Чи є вплив імовірним у період будівництва, експлуатації або консервації
9	Повторюваність	Чи є імовірним регулярне або епізодичне повторювання впливу у часі
10	Зворотність	Чи є підстави очікувати, що після припинення впливу стан довкілля відновиться

Оповіщення (повідомлення, нотифікація), відповідно до п. 2 статті 3 Конвенції Еспоо, має містити: а) інформацію про заплановану діяльність, включаючи будь-яку наявну інформацію про її можливий транскордонний вплив; б) інформацію про характер можливого рішення;

в) зазначення прийнятного терміну, протягом якого зачеплена сторона має дати відповідь з урахуванням характеру запланованої діяльності;

Оповіднення являє собою короткий лист нетехнічного змісту, до якого додається стислий опис проекту. Лист також повинен включати інформацію про терміни розгляду матеріалів з оцінки впливів на навколишнє середовище, опис того, як планується розповсюдження інформації і проведення консультацій з громадськістю, контактну інформацію для взаємодії зі стороною походження та ініціатором діяльності, яка планується.

Ініціатор діяльності, яка планується, може підготувати для компетентного органу сторони походження проект листа-оповіщення, докласти до нього всю необхідну інформацію і, за необхідності, перекласти на національні мови. У складі інформації про заплановану діяльність можуть бути відображені такі аспекти:

- інформація щодо природи діяльності, що планується: тип діяльності; чи зазначена діяльність у Додатку 1 до Конвенції Еспоо; мета діяльності; потужність діяльності; опис діяльності (тобто технологія, що використовується); опис призначення діяльності; доцільність діяльності (соціально-економічна або фізико-географічна);
- інформація щодо просторових і часових меж діяльності, яка планується: район розміщення; фізико-географічна та соціально-економічна характеристика району розміщення; доцільність розташування (соціально-економічна або фізико-географічна); часові рамки діяльності (тобто дата початку, тривалість будівництва та експлуатації); карти та інші ілюстровані документи з інформацією про діяльність;
- інформація про впливи на навколишнє середовище, які очікуються від запланованої діяльності, та заходи щодо їх зменшення: оцінювана зона впливів, впливи на довкілля (за компонентами навколишнього середовища); передбачувані заходи щодо їх зменшення; транскордонні впливи (типи, розташування, величини).
- інформація про замовника діяльності, яка планується.
- інформація щодо документації та процедур ОВНС наміченої діяльності: чи додається до оповіщення документація ОВНС;

відповідальний орган для координації діяльності, яка стосується ОВНС; інформація про процедури ОВНС, які будуть застосовані відносно наміченої діяльності.

У багатьох випадках зазначена вище інформація входить до складу власне документації з оцінки впливу на навколишнє середовище і деякі документи можуть бути використані для різних цілей. Більшість ініціаторів діяльності, яка планується, подають наявну на цей час документацію з оцінки впливу їх проєктів на довкілля разом з проєктом оповіщення.

У пунктах 3–6 та 8 статті 3 Конвенції досить докладно і чітко вказані подальші дії заінтересованих сторін:

- Зачеплена сторона дає відповідь стороні походження протягом терміну, наведеного в оповіщенні, підтверджуючи одержання оповіщення, та зазначає, чи має вона намір брати участь у процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище.
- Якщо зачеплена сторона повідомляє, що вона не має наміру брати участь у процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище, або якщо вона не дає відповідь протягом терміну, зазначеного в оповіщенні, то подальші положення Конвенції не застосовуються. Стороною походження визначаються необхідність та обсяг проведення оцінки впливу на навколишнє середовище на підставі свого національного законодавства та практики.
- Після одержання відповіді від зачепленої сторони з повідомленням про її намір брати участь у процедурі ОВНС сторона походження (у тому випадку, коли вона ще цього не зробила) надає зачепленій стороні інформацію щодо процедури ОВНС, включаючи зазначення термінів подання зауважень, та інформацію про заплановану діяльність і її можливі значні негативні трансграничні впливи.
- На прохання сторони походження зачеплена сторона через компетентні органи негайно надає їй інформацію про навколишнє середовище, яке може бути потенційно зачепленим і яке перебуває під юрисдикцією зачепленої сторони (якщо ця інформація необхідна для підготовки документації з ОВНС).

- Заінтересовані сторони забезпечують, щоб громадськість зачепленої сторони у районах, які, судячи з усього, будуть зачеплені, мала інформацію та можливості для надання зауважень/заперечень щодо запланованої діяльності та щоб ці зауваження/заперечення були повідомлені компетентному органу сторони походження безпосередньо або через сторону походження.

У разі одержання від зачепленої сторони відповіді з повідомленням про її намір брати участь у процедурі ОВНС, на наступному етапі передінвестиційних досліджень виконується повномасштабна ОВНС запланованої діяльності відповідно до вимог ДБН А.2.2-1-2003 з дотриманням процедур, передбачених Конвенцією Еспоо. При цьому оцінці впливів у транскордонному контексті має надаватися пріоритетне значення. Зокрема, оцінки ймовірних транскордонних впливів будівельного періоду також мають бути виконані на етапі повномасштабної ОВНС.

Особливу увагу має бути приділено вибору варіантів здійснення діяльності, яка планується, оскільки альтернативи є важливим предметом наступних консультацій між заінтересованими сторонами. Вибір варіантів доцільно проводити за багатокритеріальними комплексними оцінками, з урахуванням у повній мірі факторів впливу у транскордонному контексті, тобто у їх взаємодії з соціальними, економічними та екологічними факторами середовища зачепленої сторони. Для цього доцільно застосовувати комбінований (експертний та формалізований) метод прийняття рішень [24].

На всіх етапах ОВНС запланованої діяльності доцільно використовувати методологію комплексної оцінки транскордонних впливів [17].

На етапі повномасштабної ОВНС мають бути оцінені у транскордонному контексті ризики діяльності згідно зі зміною 1 до ДБН А.2.2-1-2003, а також ризики для навколишнього природного середовища (екологічні ризики), включаючи ризики ймовірних аварій.

Сторона походження надає зачепленій стороні відповідним чином (у тому числі через спільний орган, якщо такий було створено) документацію з ОВНС. Заінтересовані сторони забезпечують розповсюдження цієї документації серед органів та громадськості зачепленої сторони у районах, які, судячи з усього, підлягатимуть впливу, а також надання

зауважень компетентному органу сторони походження у розумні терміни до прийняття остаточного рішення стосовно запланованої діяльності.

План проведення консультацій з громадськістю та представлення інформації щодо проекту звичайно готується розробником проекту разом з ініціатором діяльності за шістьма основними напрямками: 1) опис законодавчих вимог, які застосовуються, щодо проведення консультацій та надання інформації, включаючи вимоги міжнародних конвенцій; 2) визначення ключових груп учасників, які можуть бути зачеплені в результаті реалізації проекту (з урахуванням найбільш вразливих груп населення); 3) представлення плану і графіка розповсюдження інформації, проведення консультацій з кожною групою на різних стадіях проектування; 4) опис засобів і обов'язків розробника проекту щодо реалізації передбачених планом заходів, включаючи контактну інформацію про спонсора; 5) детальне документування процесу проведення консультацій та надання інформації; 6) механізм представлення коментарів і вирішення спорів.

Для ефективного інформування населення, розповсюдження документації з ОВНС та прийняття зауважень громадськості ініціатор планованої діяльності може застосовувати такі методи: а) розробка веб-сайтів або веб-сторінок у мережі Інтернет для розміщення інформації про ОВНС з пропозиціями щодо участі громадськості, які використовуються для отримання зауважень від населення; б) розповсюдження інформації про ОВНС і отримання відповідей від громадськості електронною поштою; в) повідомлення поштою заінтересованих сторін у районах, які, імовірно, зазнаватимуть впливів (власники, громадськість, НПО), з пропозицією відповісти на перелік запитань, який додається; г) організація пунктів зв'язку з громадськістю всередині та навколо території здійснення діяльності, яка планується, і зони її можливих впливів; д) організація громадських слухань і зустрічей населення з представниками ініціатора діяльності та органів влади, підготовка звітів про ці зустрічі; е) видання і розповсюдження буклетів та інших матеріалів з інформацією щодо ОВНС, в яких пропонується відповісти на перелік запитань, що додається; ж) розміщення оголошень у місцевих, районних і національних газетах, на телебаченні та радіо для того, щоб громадськість надіслала свої відгуки; к) встановлення стендів всередині та навколо території здійснення діяльності, яка планується, і зони її можливого впливу;

л) ініціювання проведення транскордонних громадських екологічних експертиз матеріалів ОВНС.

Найбільш ефективним може бути поєднання цих методів залежно від обставин конкретного проекту.

Для проведення громадських експертиз можуть використовуватися експертно-аналітичні процедури комбінованого (експертного та формалізованого) методу прийняття рішень [24]. Це, з одного боку, допоможе представникам громадськості більш об'єктивно оцінювати впливи діяльності, що планується, на довкілля, а з іншого боку, дасть змогу порівняти відповіді фахових експертів з громадськими, що дозволить виявити (а згодом і ліквідувати) прогалини в інформації, яка надається громадськості щодо планованої діяльності.

Сторона походження після завершення підготовки документації з ОВНС проводить консультації з відповідною зачепленою стороною стосовно, зокрема, потенційного транскордонного впливу запланованої діяльності та заходів щодо зменшення або усунення її впливу. Консультації можуть стосуватися:

- можливих альтернатив запланованої діяльності, включаючи незастосування будь-яких дій, вжиття можливих заходів щодо зменшення значного негативного транскордонного впливу запланованої діяльності та моніторингу наслідків здійснення таких заходів за рахунок сторони походження;
- інших форм можливої взаємної допомоги щодо зменшення будь-якого значного шкідливого транскордонного впливу запланованої діяльності;
- інших питань, які мають відношення до запланованої діяльності.

З метою належного врахування результатів громадського обговорення та консультацій, зокрема, при виявленні значного занепокоєння громадськості зачепленої сторони, доцільно до прийняття остаточного рішення проводити розробку уточненої ОВНС, яку за існуючою в Україні практикою проводять на етапі робочого проекту. При розробці уточненої ОВНС найбільша увага має бути приділена поглибленим дослідженням транскордонних впливів, які за оцінкою їх імовірності залишилися віднесеними до категорії I [22]. По відношенню до таких впливів мають бути розроблені додаткові пом'якшувальні заходи, завдяки яким ці транскордонні впливи були б прийнятними для заінтересованих сторін. Уточнена документація

має містити додаткове обґрунтування екологічної безпеки планованої діяльності з тих аспектів, які викликають занепокоєння громадськості, та врахувати корективи, внесені у проектні рішення відповідно до результатів консультацій.

На підставі документації з ОВНС та результатів консультацій сторона походження приймає остаточне рішення. Якщо проект будівництва здійснюватиметься із залученням коштів державного бюджету, бюджету АР Крим, місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, установ та організацій державної форми власності, остаточним рішенням буде рішення органів, передбачених пунктом 4 Порядку [15]. У залежності від вартості та складності запланованої діяльності такими органами можуть бути Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міська держадміністрації, інші органи державної влади, а також підприємства, установи та організації державної форми власності. Якщо ж проект будівництва буде здійснюватися без залучення зазначених вище коштів, остаточним рішенням вважатиметься дозвіл на виконання будівельних робіт, який видається відповідними інспекціями державного архітектурно-будівельного контролю. У разі, якщо планована діяльність не передбачатиме нового будівництва, але належатиме до Переліку [12, 13], остаточним рішенням буде висновок державної екологічної експертизи, виданий Мінприроди або відповідним центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, та висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи (якщо буде прийнято рішення про її проведення).

У п. 1 статті 6 Конвенції Еспоо вказано, що сторони забезпечують, щоб в остаточному рішенні про заплановану діяльність були належним чином враховані результати оцінки впливу на навколишнє середовище, включаючи документацію з ОВНС, а також зауваження до цієї документації, одержані в ході громадського обговорення і консультацій.

Після прийняття остаточного рішення дослідження з ОВНС у трансграничному контексті можуть продовжуватися у рамках здійснення програм екологічного моніторингу і післяпроектного аналізу, якщо це визначено на прохання однієї з заінтересованих сторін. Ці дослідження мають охоплювати проміжок часу від початку будівельного періоду до повної реалізації проектних рішень і можуть проводитися

спільно заінтересованими сторонами. Метою післяпроектного аналізу, насамперед, є визначення будь-якого негативного транскордонного впливу. Зокрема, предметом післяпроектного аналізу за згодою заінтересованих сторін можуть бути додаткові дослідження можливих транскордонних впливів, віднесених за оцінкою імовірності до категорій II–V [22].

Конвенцією Еспоо (п. 2 статті 7) передбачено, що якщо в результаті проведення післяпроектного аналізу одна з заінтересованих сторін матиме достатні підстави вважати, що має місце значний шкідливий транскордонний вплив, або виявлено фактори, які можуть призвести до такого впливу, вона негайно інформує про це іншу сторону. У цьому разі заінтересовані сторони проводять консультації щодо заходів, які необхідно додатково вжити з метою зменшення або усунення впливу.

Висновки

Наведені у статті основні засади проведення оцінки впливів запланованої діяльності у транскордонному контексті можуть бути використані в процесі розробки матеріалів ОВНС у відповідності до процедур, передбачених Конвенцією Еспоо, за участі України як сторони походження у цих процедурах.

1. Конвенция об оценке воздействий на окружающую среду в трансграничном контексте (г. Эспоо, Финляндия, 25 апреля 1991 г.). – Нью-Йорк, Женева : ООН/ЕЭК, 1994. – 49 с.
2. Guidance on the Practical Application of the Espoo Convention // Environmental Series. – New York, Geneva: UN/ECE, 2006. – N 8. – 71 p.p.
3. *Анищенко Л. Я.* Критерии экологической безопасности гидротехнического строительства в трансграничном контексте // *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності.* – 2007. – № 6. – С. 46–51.
4. *Анищенко Л. Я.* Визначення можливості та основних параметрів негативного транскордонного впливу спорудження і експлуатації великих гідротехнічних об'єктів / *Анищенко Л. Я., Єременко Є. В.* // *Екологія и промышленность.* – 2009. – № 1. – С. 70–75.
5. *Анищенко Л. Я.* Процедуры Конвенции Эспоо как часть международной системы управления экологической безопасностью протяженных гидротехнических сооружений // *Восточно-Европейский журнал передовых технологий.* – 2009. – № 5. – С. 35–40.

6. Реалізація процедури оцінки впливу планованої діяльності у транскордонному контексті за Конвенцією Еспоо на етапі нотифікації на прикладі двох проєктів Румунії / *Анищенко Л. Я., Гриценко А. В., Касімов О. М. та ін.* // *Екологія и промисленность*. – 2009. – № 3. – С. 12–17.
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264 // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
8. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09 лютого 1995 р. № 0045// *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1995. – № 8. – Ст. 54.
9. *Екологічне законодавство України*. – Х.: Одісей, 2002. – 847 с.
10. ДБН А.2.2-1-2003. Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд. – К.: Держбуд України. – 2004. – 23 с.
11. *Анищенко Л. Я.* Проблемы процедуры ОВОС с учетом опыта экологической экспертизы проектов хозяйственной деятельности / *Анищенко Л. Я., Свердлов Б. С.* // *Проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки* : зб. наук. праць / УкрНДІЕП. – Х.: Факт, 2004. – С. 147–158.
12. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.1995 р., № 554 // *Зібрання постанов Уряду України*. – № 10 . – 1995. – С. 251–252.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 22 Переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» від 06.06.2011 р., № 630 // *Офіційний вісник України* від 24.06.2011 р. – № 45. – С. 102, – Ст. 1847.
14. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 34. – Ст. 343.
15. Порядок затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 560 // *Офіційний вісник України* від 10.06.2011 р. – № 41. – С. 69. – Ст. 1674.
16. Порядок віднесення об'єктів будівництва до IV–V категорії складності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 р. № 557 // *Офіційний вісник України* від 10.06.2011 р. – № 41. – С. 51. – Ст. 1671.
17. *Анищенко Л. Я.* Комплексная оценка воздействий гидротехнического строительства на окружающую природную среду с применением экспертно-аналитических процедур // *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*. – 2008. – № 1. – С. 43–49.

18. *Анищенко Л. Я.* Оцінка пріоритетності варіантів здійснення планованої діяльності за критеріями екологічної безпеки / *Анищенко Л. Я., Свердлов Б. С., Пісня Л. А.* // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2009. – № 4. – С. 22–28.
19. Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 р., № 771 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.
20. Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затверджений постановою Кабінету Міністрів від 25.05.2011 р., № 555. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-п>.
21. Протокол ЕЖ ООН по стратегической экологической оценке (СЭО) к Конвенции об оценке воздействий на окружающую среду в трансграничном контексте // Окружающая среда для Европы: Конференция министров (г. Киев, 21–23 мая 2003 г.). – Режим доступу: http://www.unecsc.org/env/eia/sea_protocol_r.html.
22. *Анищенко Л. Я.* Комплексна оцінка впливів і управління екологічною безпекою протяжних гідротехнічних споруд : автореф. дис. доктора техн. наук / Український науково-дослідний інститут екологічних проблем. – Х.: УкрНДІЕП, 2011. – 38 с.
23. *Анищенко Л. Я.* Трансграничные аспекты при оценке воздействий на окружающую среду гидротехнического строительства в дельте Дуная / *Анищенко Л. Я., Свердлов Б. С.* // Проблеми охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки : зб. наук. праць / УкрНДІЕП. – Х.: Райдер, 2006. – С. 189–200.
24. *Анищенко Л. Я.* Теоретическое обоснование комбинированного метода принятия решений в задачах многокритериальной комплексной оценки воздействий и управления экологической безопасностью протяженных гидротехнических сооружений // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2009. – № 2. – С. 21–28.

Гриценко А. В., Анищенко Л. Я., Свердлов Б. С. МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ КОНВЕНЦИИ ОБ ОЦЕНКЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ В ТРАНСГРАНИЧНОМ КОНТЕКСТЕ

Проанализированы общие требования к процедуре, составу и содержанию материалов оценки воздействий планируемой деятельности на окружающую среду в трансграничном контексте, отвечающие положениям

Конвенции Эспоо. Изложены рекомендации относительно методики проведения такой оценки, где обобщен отечественный и зарубежный опыт практического применения процедур Конвенции Эспоо к отдельным объектам, которые во время строительства и эксплуатации могут оказывать значительные негативные трансграничные воздействия. Предложено производить комплексную оценку трансграничных воздействий с применением комбинированного (экспертного и формализованного) метода принятия решений, который позволяет учитывать одновременно вербальные и количественные частичные оценки.

Ключевые слова: оценка воздействий, окружающая среда, трансграничный контекст, Конвенция Эспоо, общественность, сторона происхождения, затронутая сторона, оповещение, окончательное решение, послепроектный анализ.

Gritsenko A. V., Anischenko L.Y., Sverdlov B. S. METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PRACTICAL APPLICATION OF THE CONVENTION ON ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT TRANSBOUNDARY CONTEXT

Analyzed the general requirements for the procedure, composition and content of the materials impact assessment of the proposed activity on the environment in a transboundary context, consistent with the provisions of the Espoo Convention. The recommendations regarding methods of conducting such an assessment, where a generalized national and international experience of practical application of the procedures of the Espoo Convention to specific objects that are in the construction and operation can have a significant adverse transboundary impact. Asked to produce a comprehensive assessment of transboundary impacts of the combined (expert and formal) method of decision-making that takes into account both the verbal and quantitative partial evaluation.

Keywords: impact assessment, environment, cross-border context, the Espoo Convention, the public, the party of origin, the affected party notification, the final decision and post-project analysis.